

МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ФАКУЛЬТЕТ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ, СПОРТУ
ТА РЕАБІЛІТАЦІЇ
КАФЕДРА МЕНЕДЖМЕНТУ ТА ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему: Формування і реалізація державної промислової політики на
регіональному рівні

Здобувача вищої освіти II курсу, МПАз-22-1 групи,
спеціальності 281 Публічне управління та адміністрування,
освітня програма «Регіональне управління та самоврядування».

(підпис)

Кафаров Рафик Джаббарович

(прізвище, ім'я, по батькові)

Науковий керівник

Грушева Алла Андріївна

Грушева Алла Андріївна, к.пед.н., доцент,
доцент кафедри

Керівник освітньо-професійної
програми

Близнюк Андрій Станіславович

Близнюк Андрій Станіславович, д.н.держ.упр.,
доцент, професор кафедри

Допущено до захисту за рішенням кафедри менеджменту та публічного
управління

протокол від «25» січня 2024 № 4

Т.в.о. завідувача кафедри менеджменту
та публічного управління

Близнюк Андрій Станіславович

Близнюк Андрій Станіславович,
д.н.держ.упр., доцент, професор
кафедри

Реєстрація № 6 30.01.2024

(дата)

[Підпис]
(підпис відповідальної особи)

Результати перевірки _____

(до захисту, на доопрацювання)

19.01.2024

(дата)

[Підпис]
(підпис)

Результат захисту 4(доп) / 150 балів

(оцінка)

20.02.2024

(дата)

[Підпис]
(підпис)

Голова комісії:

[Підпис]

(підпис)

І. І. Баршавець

(ініціали, прізвище)

Члени комісії:

[Підпис]

(підпис)

А. С. Близнюк

(ініціали, прізвище)

[Підпис]

(підпис)

Н. В. Грабовенко

(ініціали, прізвище)

[Підпис]

(підпис)

М. В. Гусаківський

(ініціали, прізвище)

БЛАНК ОЦІНЮВАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

Об'єкти контролю	Діапазон оцінки в балах	Фактична кількість балів	Примітки	Дата, П.І.П.: голови комісії, членів комісії, секретаря, (підписи)
ОЦІНЮВАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ КОМІСІЄЮ ПО ЗАХИСТУ				
1. Доповідь	від 0 до 10	8		<i>Г. Задніс</i> <i>Г. І. Варшавець</i> <i>Д. П. Билунок</i> <i>М. В. Трайченко</i> <i>М. В. Третьяков</i> <i>Ю. І. Силико</i>
2. Роздатковий матеріал	від 0 до 5	4		
3. Знання теоретичного та практичного матеріалу, вміння відповідати на запитання	від 0 до 25	24		
4. Апробація (участь у конференціях)	від 0 до 10	7		
РАЗОМ БАЛІВ	від 0 до 50	43		
ЗАГАЛЬНА КІЛЬКІСТЬ БАЛІВ	від 0 до 100	85		

ПЕРЕВЕДЕННЯ ОЦІНКИ ЗА 100-БАЛЬНОЮ ШКАЛОЮ ДО НАЦІОНАЛЬНОЇ ШКАЛИ ТА ШКАЛИ ЄКТС

Оцінка за 100- бальною шкалою	Оцінка за шкалою ЄКТС	Оцінка за національною шкалою	Дата	П.І.П.: голови, членів комісії, секретаря, (підпис)
85	B	4	20.02.2024	<i>Г. Задніс</i> <i>Г. І. Варшавець</i> <i>Д. П. Билунок</i> <i>М. В. Трайченко</i> <i>М. В. Третьяков</i> <i>Ю. І. Силико</i>

Правила переведення оцінок до національної шкали та шкали ЄКТС

Оцінка за 100-бальною	Оцінка за шкалою	Оцінка за національною шкалою
90-100	A	5 (відмінно)
80-89	B	4 (добре)
70-79	C	
60-69	B	3 (задовільно)
50-59	E	
35-49	EX	2 (незадовільно)

Затверджую

Завідувач кафедри соціальної
філософії та управління

 Л.В. Чупрій
« » грудня 2022 р.

Завдання на кваліфікаційну роботу

здобувачу вищої освіти

Кафарова Рафіка Джаббаровиач

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема випускної кваліфікаційної (дипломної) роботи

Формування і реалізація державної промислової політики на регіональному рівні

Затверджена наказом ректора від «13» 02.12 №198

2. Строк здачі закінченої роботи 05.02.2024

3. Цільова установка

Мета роботи полягає в обґрунтуванні теоретичних засад та розробці практичних пропозицій щодо удосконалення системи формування та реалізації державної промислової політики на регіональному рівні.

Об'єктом дослідження є державна промислова політика України.

Предметом дослідження є формування і реалізація державної промислової політики на регіональному рівні.

Вихідні дані до роботи

Перелік графічного матеріалу рисунки, таблиці, діаграми: Рис. 1.1. Алгоритм формування основних цілей та стратегічної мети регіональної промислової політики, Рис. 1.2. Концептуальні підходи до формування ефективної регіональної промислової політики, Рис. 2.1. Орієнтири Стратегії в контексті розвитку територій України, Таблиця 2.1. Структура державної регіональної політики України, Таблиця 2.2. Результати моніторингу соціально-економічного розвитку регіонів за 2018-2021 рр, Рис. 2.4. Зміст основних компонентів промислової політики України, Рис. 2.5. Базові напрями реалізації промислової політики України, Рис. 2.6. Базові напрями реалізації промислової політики України, Таблиця 3.1. Види проблемних територій в окремих країнах Європи, Рис. 2.2. ІКМ-2021: рейтинг міст і прогрес порівняно з ІКМ-2019/2020, Рис. 2.3. Структура обсягів реалізованої продукції добувної та переробної галузей промисловості України в 2021 - 2022 р., %

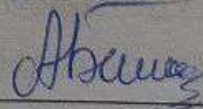
Зміст кваліфікаційної роботи (перелік питань за кожним розділом) РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПРОМИСЛОВОЇ ПОЛІТИКИ РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ, 1.1. Сутність державної промислової політики, 1.2. Формування основних цілей регіональної промислової політики, РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ПРИКЛАДНИЙ АСПЕКТ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПРОМИСЛОВОЇ ПОЛІТИКИ РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ, 2.1. Сучасний стан розвитку промислової галузі України Реалізації промислової політики суб'єктів господарювання на основі концепції «Індустрія 4.0» РОЗДІЛ 3. ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ВИЗНАЧЕННЯ ВИДІВ ТЕРИТОРІЙ ФОРМУВАННІ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ЄС.

Календарний план виконання роботи

№ п/п	Назва етапів виконання кваліфікаційної роботи	Строк виконання		Примітки
		За планом	Фактично	
1.	Вибір теми, вивчення літературних джерел, постановка проблеми та складання плану роботи	28.11.2022	28.11.22	
2.	Підготовка першого розділу роботи та подання його керівнику	26.06.2023	26.06.23	
3.	Підготовка другого розділу роботи та подання його керівнику	20.12.2023	20.12.23	
4.	Підготовка третього розділу роботи та подання його керівнику	25.12.2023	25.12.23	
5.	Підготовка вступу та формування висновків, списку літературних джерел. Оформлення роботи згідно вимог ДПУ та подання її керівнику	28.12.2023	28.12.23	
6.	Доопрацювання роботи з урахуванням зауважень керівника	до 20.01.2024	20.01.24	
7.	Отримання відгуку керівника	29.01.2024	29.01.24	
8.	Отримання зовнішньої рецензії	31.01.2024	31.01.24	
9.	Попередній захист роботи	22.01.2024 23.01.2024 24.01.2024	23.01.24	
10.	Перевірка роботи на унікальність	25.01.2024	25.01.24	
11.	Допуск кваліфікаційної роботи до захисту зав.каф.	до 05.02.2024		
12.	Захист роботи	16.02.2024 19.02.2024 20.02.2024		

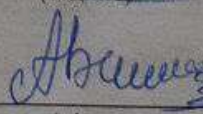
4. Дата видачі завдання « 14 » 02. 2023 р.

5. Керівник випускної кваліфікаційної роботи

(підпис)

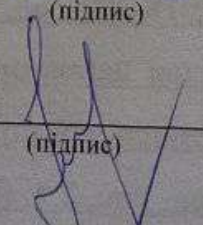
А.А. Грушев
(прізвище, ініціали)

10. Керівник освітньо-професійної програми

(підпис)

А.С. Близнюк
(прізвище, ініціали)

11. Завдання до виконання отримав здобувач вищої освіти

(підпис)

Р. Д. Кафаров
(прізвище, ініціали)

ANNOTATION

Formation and implementation of state industrial policy at the regional level

The purpose of the qualification work is to substantiate the theoretical foundations and develop practical proposals for improving the system of formation and implementation of the state industrial policy at the regional level.

In accordance with the goal, the following tasks are set in the work:

- to reveal the essence of state industrial policy;
- outline the formation of the main goals of the regional industrial policy;
- to analyze the current state of development of the industrial sector of Ukraine;
- to reveal the peculiarities of the implementation of the industrial policy of business entities based on the concept of "Industry 4.0"
- to reveal the European knowledge of the definition of types of territories in the formation of the regional policy of the EU.

The object of the study is the state industrial policy of Ukraine.

The subject of the study is the formation and implementation of state industrial policy at the regional level.

Obtained results. The theoretical provisions developed in the research have been brought to the level of concrete proposals that can be implemented in the domestic practice of state administration regarding the cooperation of authorities, as well as to ensure the teaching of the educational discipline "Public administration and administration", "State and regional administration".

The qualification work contains __69__ pages, _3 tables, _8 figures, a list of used sources from _46_ names, 9 appendices.

Key words: industrial policy, united territorial communities, regional development, industrial revolution.

The year of completion of the thesis is 2022-2024.

The year of job protection is 2024.

АНОТАЦІЯ

Формування і реалізація державної промислової політики на регіональному рівні

Мета кваліфікаційної роботи полягає в обґрунтуванні теоретичних засад та розробці практичних пропозицій щодо удосконалення системи формування та реалізації державної промислової політики на регіональному рівні.

Відповідно до мети в роботі поставлено наступні *завдання*:

розкрити сутність державної промислової політики;

окреслити формування основних цілей регіональної промислової політики;

проаналізувати сучасний стан розвитку промислової галузі України;

розкрити особливості реалізації промислової політики суб'єктів господарювання на основі концепції «Індустрія 4.0.»

розкрити європейський досвід визначення видів територій при формуванні регіональної політики ЄС.

Об'єктом дослідження є державна промислова політика України.

Предметом дослідження є формування і реалізація державної промислової політики на регіональному рівні.

Одержані результати Розроблені в дослідженні теоретичні положення доведені до рівня конкретних пропозицій можуть бути реалізовані у вітчизняній практиці державного управління щодо співпраці органів влади, також для забезпечення викладання навчальної дисципліни «Публічне управління та адміністрування», «Державне та регіональне управління».

Кваліфікаційна робота містить __69__ сторінок, _3_ таблиці, _8_ рисунків, список використаних джерел з _46_ найменувань, 9 додатків.

Ключові слова: промислова політика, об'єднані територіальні громади, регіональний розвиток, промислова революція.

Рік виконання дипломної роботи 2022-2024.

Рік захисту роботи 2024.

ЗМІСТ

ВСТУП	10
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПРОМИСЛОВОЇ ПОЛІТИКИ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ	13
1.1. Сутність державної промислової політики	13
1.2. Формування основних цілей регіональної промислової політики	19
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ТА ПРИКЛАДНИЙ АСПЕКТ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПРОМИСЛОВОЇ ПОЛІТИКИ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ	30
2.1. Сучасний стан розвитку промислової галузі України	30
2.2. Реалізації промислової політики суб'єктів господарювання на основі концепції «Індустрія 4.0.»	42
РОЗДІЛ 3. ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ВИЗНАЧЕННЯ ВИДІВ ТЕРИТОРІЙ ПРИ ФОРМУВАННІ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ЄС	49
ВИСНОВКИ	53
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	58
ДОДАТКИ	63

ВСТУП

Актуальність теми. Промислова політика є одним з основних напрямів державної економічної політики, в тому числі на регіональному рівні, і являє собою систему заходів, спрямованих на якісну та кількісну трансформацію промислового сектору та пов'язаних з ним галузей. Реформування та модернізація промисловості має на меті розвиток промислового комплексу країни та створення такого способу виробництва, який би сприяв переходу промисловості на нову технологічну базу. Ці завдання можуть бути досягнуті лише шляхом нарощування промислового потенціалу регіонів та формування регіональних промислових комплексів в умовах розвитку інтеграційних зв'язків. Ці цілі мають бути покладені в основу розробки державної промислової політики на регіональному рівні, яка повинна бути орієнтована насамперед на стратегічні пріоритети промислового розвитку та стимулювання галузей з мультиплікативним ефектом збільшення обсягів виробництва та зайнятості населення. Факторами, що визначають необхідність формування ефективної державної промислової політики на регіональному рівні, є наявність проблем у виробничих галузях, вирішення яких можливе в рамках науково обґрунтованої державної та регіональної промислової політики, а також постійний розвиток інтеграційних зв'язків у промисловості.

Тому актуальність даної кваліфікаційної теми обґрунтовується необхідністю формування відповідних механізмів державної промислової політики на регіональному рівні.

Проблеми формування та реалізації державної промислової політики в економічній літературі широко досліджувалися в працях О. Алімова, М. Бутко, В. Гесця, О. Кондрашова, М. Корецького, В. Новицького, А. Нікіфорова та інших, а проблеми регіональної промислової політики розглядаються в роботах О. Амоші, З. Варунарія, М. Дрішні, С. Ішука, М. Чумаченка та інших. Теоретичні засади та практичні рекомендації щодо

вдосконалення системи управління промисловістю на регіональному рівні розроблено такими зарубіжними вченими, як І. Ансов, В. Александров, П. Друкер, М. Кондратьєв, І.А. Родіонова, Ф. Котлер, Р. Коулз.

Однак, незважаючи на певний інтерес до питань промислового розвитку на регіональному рівні, рівень дослідження проблем формування та реалізації регіональної промислової політики в сучасному державному управлінні є надто низьким. Метою статті є дослідження проблем формування та реалізації ефективної промислової політики на національному рівні. Актуальність теоретичної розробки проблем державної промислової політики на регіональному рівні, необхідність пошуку нових підходів до розробки стратегії і тактики промислового розвитку України в контексті міжрегіональних відносин визначили вибір теми дослідження, його мету і завдання.

Мета кваліфікаційної роботи полягає в обґрунтуванні теоретичних засад та розробці практичних пропозицій щодо удосконалення системи формування та реалізації державної промислової політики на регіональному рівні.

Відповідно до мети в роботі поставлено наступні *завдання*:

розкрити сутність державної промислової політики;

окреслити формування основних цілей регіональної промислової політики;

проаналізувати сучасний стан розвитку промислової галузі України;

розкрити особливості реалізації промислової політики суб'єктів господарювання на основі концепції «Індустрія 4.0.»

розкрити європейський досвід визначення видів територій при формуванні регіональної політики ЄС.

Об'єктом дослідження є державна промислова політика України.

Предметом дослідження є формування і реалізація державної промислової політики на регіональному рівні.

Методи дослідження. Методологічну основу дослідження становлять загальнонаукові методи дослідження та спеціальні методи, що ґрунтуються на сучасних наукових принципах менеджменту, економіки та суміжних наук. Це, зокрема, аналогія, порівняння, індукція та дедукція (узагальнення теоретичних засад щодо сутності державного регулювання, формулювання загальних висновків та висновків до кожного розділу). При аналізі сучасних тенденцій державного регулювання промислової політики використовувалися статистико-економічні методи (аналіз сучасного стану соціально-економічного розвитку регіонів), експериментальні методи (формулювання основних напрямів регулювання та заходів державної підтримки промисловості в регіонах України), синергетичний аналіз, порівняльний, системний, розрахунково-конструктивний (інвестиційний розвиток регіонів (удосконалення напрямів державної політики промислового регулювання)), причинно-наслідкових і функціональних зв'язків, системний аналіз та методи інтеграції для дослідження напрямів зростання ефективності регулювання промисловості.

Інформаційно-аналітичну базу дослідження склали нормативно-правова база України, дані Державного комітету статистики України та його органів, офіційні матеріали міністерств промислового розвитку України, періодичні видання, матеріали науково-практичних конференцій, публікації вітчизняних та зарубіжних вчених.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПРОМИСЛОВОЇ ПОЛІТИКИ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

1.1. Сутність державної промислової політики

За останні роки Україна значно збільшила обсяги сільськогосподарського виробництва та експорту. Однак, незважаючи на те, що Україна є аграрною країною, вона також має велику мережу промислових підприємств, потенційні ресурси яких є одним із стовпів національної економіки. Промисловість створює велику кількість кваліфікованих робочих місць, формує експортний та інвестиційний потенціал, визначає напрямки розвитку національної економіки, забезпечує розвиток населених пунктів та добробут населення. За даними Державної служби статистики України, значну частку у виробництві та експорті України мають металургійна, хімічна та лісова продукція, тоді як машинобудівна галузь демонструє негативні параметри та динаміку (тобто в ній переважають галузі з відносно низькою часткою доданої вартості). Водночас, високий рівень зношеності основних фондів, вкрай низький рівень технологій та кваліфікації виробництва, обмежені можливості розширення ринку збуту, незахищеність прав власності на засоби виробництва та інші накопичені проблеми серйозно стримують розвиток цього сектору.

«Попри його нормативно-правове закріплення науковці пропонують власні тлумачення поняття “державна промислова політика”. На окрему увагу заслуговують ті з них, що вирізняються достатньою змістовністю, як-от: “діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування у формуванні й досягненні перспективних цілей соціально-економічного розвитку регіону за допомогою використання певних форм і методів впливу на промисловий комплекс адміністративно-територіальних утворень”» [11];

«“складова частина стратегії суспільного розвитку, заснована на системі відносин між державними та муніципальними органами влади, що є суб’єктами господарювання, науковими й громадськими організаціями з приводу формування структурно збалансованої, конкурентоспроможної промисловості, інтелектуальне ядро якої представлено новітнім технологічним укладом”» [31]; «“створення умов і набуття керованого характеру процесами розвитку виробництва та його адаптації до інституційних, структурних і технологічних змін в економіці країни та світу”» [15]; “» [28; 46] «“пов’язана, в першу чергу, з проведенням інноваційної, інвестиційної та структурної перебудови промислового виробництва”» [28] «зادля “забезпечення сталого зростання промислового виробництва, підвищення його ефективності та конкурентоспроможності, розширення й становлення ринків”» [46]. «Слід зазначити, що тлумачення будь-якого поняття має чітко відбивати основні ознаки предмета, явища, процесу або об’єкта. Проте чимало вивчених варіантів недостатньою мірою відповідають цьому критерію. Зокрема, окремі науковці ототожнюють поняття “державна промислова політика” з “механізмами”» [28] та «“засобами”» [32]) «її реалізації. Також державна промислова політика не обмежується лише “діяльністю Уряду”» [17; 36; 8], «оскільки цю політику реалізує не лише Кабінет Міністрів України, а і галузеві міністерства, центральні органи виконавчої влади, обласні та районні державні адміністрації, органи місцевого самоврядування. Окремі твердження» [27; 36; 1; 8] «не передбачають орієнтування на розвиток промисловості, а тому рівною мірою можуть стосуватись інших галузей і сфер діяльності національної економіки. А. Кушнерук наголошує на “рівноправності участі у політиці бізнесу, науки, громадських організацій та високотехнологічних секторів економіки”» [27], однак це твердження є декларативним і далеким від реальності.

Узагальнення положень існуючої нормативно-правової бази, напрацювань основних дослідників [10-28] та результатів власних

досліджень дозволяють виділити наступні ознаки поняття "державна промислова політика":

1. зв'язок: складова частина стратегії суспільного розвитку, складова соціально-економічного розвитку держави та її регіонів, елемент державної політики, складова економічної політики, сутність загальної економічної політики, напрям економічної діяльності держави.

2. масштаб: світ, країни, регіони, адміністративні райони, галузі та сфери національної економіки, виробники, споживачі.

3. суб'єкт: органи управління, органи місцевого самоврядування.

4. предмет: промислові комплекси та суміжні галузі, відносини між державними та муніципальними органами влади як комерційними організаціями, науковими та громадськими установами, відносини між державою та промисловими підприємствами в державному та приватному секторах.

5. цілі: створення умов, набуття керованого характеру, економічної безпеки, захист, підтримка, розвиток (якісні та кількісні зміни), адаптація, створення структурно збалансованих і конкурентоспроможних виробництв, інституційні, структурні та технологічні зміни, освоєння у виробництві принципово нових видів продукції і технологій, розширення ринків збуту вітчизняної продукції та підвищення її конкурентоспроможності, зростання обсягів промислового виробництва та окремих галузей, імпорту, експорту, значні пільги, соціальний та культурний рівень життя.

Слід зазначити, що в Україні досі триває дискусія щодо необхідності визначення параметрів державного втручання у розвиток вітчизняної промисловості та національної економіки в цілому. Державне втручання має ґрунтуватися на принципах "державного втручання", які не лише вирішують нагальні проблеми, а й забезпечують сприятливі умови для сталого розвитку вітчизняної промисловості та суміжних галузей і секторів національної економіки.

Однак, за позірною простотою приховується складність проблеми, яка потребує щонайменше правильного вибору засобів та напрямів державного регулювання розвитку вітчизняної промисловості. Що стосується вибору інструментів (не кажучи вже про те, як забезпечити їх коректне застосування), то більшість публікацій містять лише фрагментарну інформацію про їх перелік. Крім того, слід звернути увагу на такі моменти

«пропоновані “основні засоби впливу держави не лише виглядають дещо декларативними”» [12(До речі, це визнає і сам Ампілогей)], а також напрями та цілі державного регулювання промислового розвитку;

«наведені “головні методи”» [19] фактично є напрямком та інструментом такого роду державного впливу. Однією з головних умов підвищення ефективності управлінських рішень у цій сфері є вдосконалення методологічної бази цих рішень. Зокрема, це означає визначення переліку конкретних засобів (в рамках традиційних методів), за допомогою яких держава регулює розвиток вітчизняних галузей промисловості.

- Управління: арбітраж спорів між учасниками ринку ресурсів, засобів виробництва і товарів народного споживання; нагляд; визначення винятків і продовження умов виконання нормативних вимог; державні гарантії; державні закупівлі; державні замовлення; відвантажувальні дозволи (сертифікати), інструкції та квоти суб'єктів господарювання (споживання, виробництво та експорт промислової продукції); використання ресурсів, облік і контроль достовірності звітних даних про обсяги, обмеження (стратегічні)

- Економічні Бюджетні субсидії та дотації (прямі асигнування з бюджету), компенсації за порушення чинного законодавства, диференційовані тарифи на енергоносії для бізнесу та населення, кредитні ставки, митні збори, норми амортизації, платежі за шкідливий вплив на навколишнє середовище, пільгове фінансування, звільнення від сплати податків та мита (імпортні матеріали, якщо аналогічні товари не виробляються в Україні), звільнення від сплати ПДВ та митних зборів на обладнання, устаткування,

комплектуючі та сировину; звільнення від сплати земельного податку, тимчасове (на 10 років) звільнення від сплати податку на прибуток, відстрочка сплати податку на прибуток з авансових платежів, отриманих від покупців), пільгове кредитування, компенсація відсотків за кредитами, інші пільги, створення стратегічних запасів вуглеводнів, фінансування наукових досліджень і розробок, економія коштів галузевих науково-дослідних установ. Умови, штрафні санкції та регулювання: нормативно-правові акти: Конституція України, Закони України, Укази Президента України, Постанови та Постанови Верховної Ради України, Постанови та Постанови Верховної Ради України, Постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України, нормативно-правові акти Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, Міністерства енергетики та вугільної промисловості України, Державної служби геології та надр України, Державної служби експортного контролю України, Агентства з енергоефективності та енергозбереження України, Антимонопольного комітету України та інших центральних органів влади.

- Організаційна: визначення порядку організації та діяльності органів виконавчої влади у сфері економічної безпеки; визначення технічних пріоритетів; визначення пріоритетних напрямів розвитку промислових комплексів, що потребують державної підтримки; включення питань промислового розвитку до цільових програм (міжнародних, державних, регіональних і місцевих) та їх науково-технічного і фінансово-економічного забезпечення; гармонізація національних стандартів з міжнародними стандартами, національних систем моніторингу тенденцій промислового розвитку тощо.

—« соціально-психологічні: виховання; зауваження; ігнорування; листи з попередженням; переконання; соціальний діалог. Залежно від ситуації (фактично результату оцінювання ресурсів, доступних для вирішення нагальних проблем) обирається не лише перелік засобів державного регулювання (більшість із яких, до речі, застосовується одночасно), а і

пріоритетних напрямів розвитку вітчизняної промисловості, як-от: – “використання енерго- та ресурсозберігаючих технологій та інших інновацій для створення конкурентоспроможної промислової продукції; – нарощування експортного потенціалу; – диверсифікація галузей промисловості, розширення номенклатури кінцевої продукції високої якості”» [14];

– «підтримка виробників імпортозамінної продукції;

– “інноваційно-технологічна модернізація традиційних виробництв, з прискоренням розвитком наукомістких і високотехнологічних видів діяльності V і VI технологічних укладів;

– реалізація енергозберігаючої моделі розвитку, з розширенням використання нетрадиційних і відновлюваних джерел енергії”» [13];

– "виправити деформацію промислового комплексу, пов'язану з галузями, що виробляють високу частку промислової продукції з низькою доданою вартістю (гірничо-металургійний комплекс, велика хімічна промисловість...). Оптимізація галузевої структури промислового комплексу з метою виправлення деформації промислового комплексу, пов'язаної з високою часткою "наукомістких галузей (військовий та аерокосмічний комплекс, машинобудування та приладобудування...)"; та Оптимізація галузевої структури промислового комплексу таким чином, щоб забезпечити переважний розвиток

- Виправлення деформацій територіальної структури промислового комплексу з метою забезпечення збалансованого відтворення виробничого, економічного, природно-ресурсного та соціального потенціалу регіону, раціонального використання природних мінерально-сировинних ресурсів, збільшення обсягів їх переробки і створення доданої вартості та зменшення техногенного навантаження на довкілля;

– «формування повноцінної інноваційної інфраструктури підтримки інноваційних процесів з метою їх інтенсифікації, що включає технологічні та індустриальні (промислові) парки, центри трансферу технологій, інноваційні

бізнес-інкубатори, мережу інформаційних, інжинірингових та консалтингових центрів”» [20] тощо.

Таким чином, науковці та законодавці визначають різні основні ознаки поняття "державна промислова політика". За результатами дослідження основних ознак використовуваного понятійного апарату нами запропоновано подальший розвиток трактування поняття "державна промислова політика", під яким слід розуміти цілеспрямовану діяльність органів управління, спрямовану на збалансовані структурні зміни в промисловості та суміжних галузях з метою подальшого розвитку національної економіки.

Перераховано конкретні інструменти державного регулювання (в рамках традиційних методів - адміністративних, економічних, організаційних, соціально-психологічних і правових), комплексне і збалансоване використання яких може підвищити ефективність роботи українських промислових підприємств і створити сприятливі умови для розвитку вітчизняних і суміжних галузей і сфер діяльності. У ньому зазначено, що з метою підвищення ефективності державного регулювання у цій сфері зусилля та ресурси всіх зацікавлених сторін мають бути сконцентровані на пріоритетних напрямках, що мають найбільший економічний, соціальний та екологічний ефект.

1.2. Формування основних цілей регіональної промислової політики

Зміщення фокусу державної політики з центрального на регіональний рівень управління та одночасна передача повноважень місцевим і регіональним органам влади значно розширили можливості для забезпечення збалансованого соціально-економічного розвитку регіонів України. «Така ситуація вимагає розробки нових концептуальних положень регіональної

політики, визначення її мети, засобів та принципів реалізації, залучення нових методів дослідження особливостей регіонального розвитку» [39].

Важливим аспектом побудови ефективної регіональної промислової політики є чітке обґрунтування цілей розвитку регіону та їх конкретного змісту з урахуванням особливостей поточного стану та перспектив розвитку промислового комплексу регіону. «Зміст поняття «ціль» або «мета» частіше всього означає досягнення певного стану в майбутньому, який бажано або необхідно досягти. У довідковій літературі мета асоціюється з «...бажаною кінцевою точкою процесу, як правило дії людини. З досягненням мети пов'язаний успіх проекту, або важливої роботи»» [16].

З точки зору формулювання цілей економічної політики, кінцевою метою трансформаційного процесу має бути забезпечення системи економічних вигод, що є результатом змін у внутрішньому та зовнішньому середовищі об'єкта впливу. Цілі регіональної промислової політики передбачають реалізацію конкретного процесу трансформації на шляху до конкретної мети - регіонального промислового комплексу.

У цьому контексті чітко окреслюються конкретні моделі цілепокладання:

- залежність цілей від стадії розвитку об'єкта - цілі регіональної промислової політики повинні коригуватися в ході якісних і кількісних змін, що відбуваються в об'єкті управління;

- заздалегідь слід ретельно проаналізувати поточний стан регіонального промислового комплексу та виробити чітке розуміння того, яким він має бути з урахуванням потенціалу його розвитку;

- необхідно поставити єдину загальну мету, після чого провести структурування (декомпозицію). Дотримання цієї послідовності забезпечить спільне розуміння цілей усіма учасниками процесу як на початковому, так і на наступних етапах. При описі цілей регіональної промислової політики доцільно визначати стратегічні цілі в термінах набору якісних та кількісних

існуючих характеристик, тобто цільових установок, цільових критеріїв та цільових індикаторів;

- вторинність цілей промислової політики по відношенню до цілей соціально-економічного розвитку регіону. Розвиток регіонального промислового комплексу є потужним джерелом фінансових та інших ресурсів для регіону, але його напрями та тенденції розвитку повинні відповідати розвитку регіону в цілому та загальнодержавній політиці, спрямованій на побудову соціально орієнтованої ринкової економіки.

Тому цілі регіональної промислової політики можна визначити як очікувані (прогнозовані) результати розвитку регіонального промислового комплексу, що формуються в рамках загальної стратегії розвитку регіону та національної економіки в цілому.

Цілі регіональної промислової політики можуть бути оперативними (короткостроковими, тактичними) або стратегічними. Іншими словами, регуляторні заходи повинні бути спрямовані на вирішення існуючих та очікуваних проблем соціально-економічного розвитку регіону шляхом пошуку варіантів запобігання або вирішення проблем у розвитку регіонального промислового комплексу.

Ключовою особливістю розробки цілей регіональної промислової політики є необхідність їх узгодження з напрямками та етапами промислової політики на рівні національної економіки. Відповідно до принципу централізованого розподілу економічних ресурсів, напрями промислової політики визначаються на макроекономічному рівні і деталізуються на регіональному рівні. Такий підхід до формування та використання економічних ресурсів стимулювання розвитку промислових комплексів часто не відповідає критеріям оптимальності та ефективності і не гарантує підвищення рівня конкурентоспроможності промислових підприємств. Виходячи зі сформульованих закономірностей, алгоритм визначення основних цілей регіональної промислової політики можна звести до наступного зображено на рис. 1.1. (Додаток А):

«Одним із сучасних підходів щодо формування цілей економічної політики, зокрема і спрямованої на розвиток промислового комплексу є застосування технології SMART (СМАРТ). Технологія цілепокладання SMART передбачає формування цілей економічної політики на основі таких принципів» [42]:

1. «Specific (точність, конкретність) – Щоб підвищити ймовірність досягнення цілей, їх потрібно формулювати чітко і ясно. Головний критерій: одна мета - один результат. Якщо в процесі формулювання основних цілей економічної політики необхідно досягти кількох цілей поступово або одночасно, бажано обґрунтувати результати, які мають бути досягнуті в рамках кожної цілі.

2. Measurable (вимірність) – На етапі формулювання цілей економічної політики необхідно встановити чіткі критерії, за якими буде вимірюватися досягнення цілей.

3. Achievable (досяжність) – Згідно з методикою SMART, цілі мають бути досяжними та реалістичними. З точки зору економічної політики, основними параметрами цього критерію є наявність та доступність необхідних економічних ресурсів.

4. Relevant (значимість) – Її цілі повинні бути важливими для участі в досягненні економічного розвитку, що є однією з головних цілей економічної політики.

5. Time bound (обмеженість у часі) – Цілі повинні мати часові рамки. Дедлайн встановлюється з урахуванням ймовірності досягнення цілі у визначений термін.

Узагальнюючи вищезазначені принципи, можна сказати, що система SMART-цілепокладання здатна уточнити всі параметри, встановити терміни, визначити наявність та достатність ресурсів, а також поставити чіткі, зрозумілі та обґрунтовані завдання для всіх учасників процесу. У сучасних умовах поглиблення інтеграційних процесів в економіці України та переходу до принципу децентралізації у формуванні та розподілі фінансових ресурсів

зростає потреба у вивченні та використанні міжнародного досвіду регулювання промислової політики. Зокрема, слід звернути увагу на основні принципи промислової політики в Європейському Союзі (ЄС): На початку створення ЄС першочерговою метою промислової політики було збереження промислової структури всіх країн-членів Співтовариства [38].

З роками акцент змістився на забезпечення належних умов для чесної конкуренції. Сьогодні основною метою промислової політики ЄС є підвищення конкурентоспроможності, а регуляторні заходи спрямовані на створення конкурентних умов для роботи промислових підприємств.

Існує також окремий комплекс заходів, спрямованих на оцінку впливу великих угод на економіку та аналіз результатів діяльності промислових підприємств [22].

«Загальна концепція європейської промислової політики може бути окреслена за такими принципами» [38]:

- промислова політика є лише однією зі складових загальної політики соціально-економічного розвитку ЄС і обов'язково враховує такі задекларовані параметри, як захист довкілля та соціальний розвиток;
- промислова політика базується на сприянні міжнародному промислому співробітництву та забезпеченні доступу промислових підприємств до зовнішніх ринків на основі принципу вільної конкуренції;
- промислова політика спрямована на сприяння адаптивним змінам на підприємствах у контексті еволюційних або революційних змін у промисловому секторі та сприяння послідовній адаптації до промислових змін;
- сприяння кращому використанню інноваційного потенціалу промислового комплексу, наукових досліджень та технологічних розробок;
- чітке розгортання таких ключових векторів промислової політики: сприяння розвитку конкуренції між промисловими підприємствами; антимонопольні регуляторні заходи; сприяння та підтримка малого та

середнього бізнесу; фінансова та інша підтримка промислових підприємств, що перебувають у кризовому стані.

Ці принципи застосовуються і в контексті реформування регіональної промислової політики. Комплексне вирішення проблем регіонального розвитку, гармонізація інструментів різних форм управління, покращення конкурентного середовища та орієнтація на інновації можуть відігравати роль позитивних чинників регіонального економічного розвитку.

Слід зазначити, що заходи промислової політики можна розділити на дві умовні категорії:

- Заходи, які безпосередньо не спрямовані на характеристики промислового комплексу, але опосередковано забезпечують його розвиток (макро- та середньострокова політика економічної стабілізації, монетарна та фінансова політика, зовнішньоекономічна та екологічна політика тощо).

- Інструменти промислової політики, спрямовані на покращення якісних та кількісних характеристик промислового комплексу.

В умовах загальної макроекономічної нестабільності та розбалансованості фінансових і монетарних відносин застосування заходів лише другої категорії не може принести позитивних змін і сприяти покращенню параметрів розвитку як промислового комплексу, так і економічної системи регіону в цілому. Стимулюючим заходам повинні передувати заходи, спрямовані на стабілізацію економічних процесів та економічних відносин. Застосування вищезазначеного підходу до формування та реалізації промислової політики як на рівні більш широкої економічної системи (Європейський Союз, національна економіка), так і на рівні окремих регіонів передбачає відхід від існуючих галузевих принципів формування промислової політики.

Секторальна промислова політика передбачає спрямування основних регуляторних заходів на подолання проблем у розвитку певного сектору або групи пов'язаних секторів (наприклад, розвиток видобувних галузей). Вертикальні заходи майже завжди спрямовані на короткострокове вирішення

проблем у конкретній галузі чи сфері діяльності. Позитивним аспектом заходів секторальної промислової політики є те, що вони можуть враховувати специфіку розвитку певного сектору або галузі в регіональній економіці. Алгоритм їх розробки включає ретельний аналіз поточної ситуації, врахування особливостей нормативно-правового, організаційного, економічного та соціального функціонування конкретного сектору та формулювання конкретних "послаблень" або "покращень" у цьому функціонуванні.

Заходи секторальної промислової політики також пов'язані з перерозподілом фінансових ресурсів між галузями або секторами в межах регіону. Такі заходи порушують принцип вільної конкуренції та призводять до створення неконкурентних і "теплих" умов для розвитку певних галузей у регіоні. У багатьох випадках преференційні заходи не відповідають критеріям ефективності і формуються під адміністративним тиском; наступним типом промислової політики, що використовується в ЄС, є промислова політика на горизонтальній основі. Заходи промислової політики спрямовані на рівномірний і конкурентоспроможний розвиток усіх секторів, галузей і сфер діяльності на регіональному рівні, коли економіка виходить з кризи, починають відновлюватися нормальні процеси розширеного суспільного відтворення і з'являються перші можливості для значного накопичення.

Метою регуляторного впливу є створення належної та ефективної нормативно-правової бази господарської діяльності, сприяння розвитку організаційної структури регіонального промислового комплексу та оптимізація фінансово-кредитних та інституційних відносин. Конкурентоспроможність промислового сектору залежить від політики, що реалізується в таких сферах, як внутрішній ринок, освіта, торгівля, інновації, соціальна сфера та зайнятість, охорона здоров'я та навколишнє середовище.

Основним завданням промислової політики сьогодні є координація, акумулювання та максимізація результатів у всіх вищезазначених сферах.

Горизонтальний принцип організації промислової політики означає, що влада зосереджується на таких сферах, як наука, освіта, інновації та підприємництво, які мають значний вплив на конкурентоспроможність промислового сектору в регіоні [44].

Доцільність застосування горизонтального принципу при формуванні регіональної промислової політики обґрунтовується двома обставинами:

- Сьогодні вкрай складно говорити про конкурентні переваги регіональних економік у галузевому розрізі. Лише довгострокова економічна практика покаже, які сектори та галузі здатні витримати тиск зовнішнього конкурентного середовища і скласти гідну конкуренцію провідним світовим виробникам;

- Заходи промислової політики мають бути спрямовані на прискорення необхідних структурних реформ з урахуванням особливостей регіонального розвитку, зменшення залежності економіки від світового ринку енергоносіїв, створення сприятливого бізнес- та інвестиційного клімату, вирішення екологічних проблем.

Такий широкий спектр заходів унеможливорює їх застосування до окремої галузі та вимагає комплексного підходу до регулювання економічних процесів на регіональному рівні. Узагальнюючи концептуальні підходи до формування регіональної промислової політики, їх можна виразити як органічне поєднання цілей, принципів та підходів до формування регіональної промислової політики. (рис. 1.2.) (Додаток Б).

Основними пріоритетами для формування регіональної промислової політики є наступні:

- поступове заміщення імпорту
- розширення експорту
- відновлення відтворювального процесу та формування промислового потенціалу;
- інноваційна політика, структурна перебудова та стимулювання розвитку переробних галузей.

Одним з найважливіших шляхів підвищення конкурентоспроможності промислового сектору регіону є орієнтація цього сектору на виробництво товарів, здатних конкурувати з імпортом. Політика імпортозаміщення розглядається як напрям промислової політики, спрямований на зменшення потреби регіональної економіки в імпорті окремих видів промислової продукції за рахунок збільшення частки виробництва та реалізації аналогічної продукції на внутрішньому ринку регіону. На рівні кожної області, навіть у найбільш депресивних регіонах, є кілька експортоорієнтованих галузей промисловості. Експортно-орієнтована промислова політика відображає той факт, що промислові комплекси регіону придатні для виробництва тих видів промислової продукції, які експортуються регіоном.

За таких умов розвиток експортоорієнтованих виробництв є основою для зростання експорту в регіональній економіці. Ефективність експортно-орієнтованої промислової політики значною мірою залежить від стану світової економіки та зовнішніх ринків, на які орієнтована економіка конкретного регіону. Зі зростанням економічної самостійності регіонів все більше уваги привертає питання диспропорцій у відтворювальному процесі на регіональному рівні.

Політика, спрямована на відновлення відтворювального процесу та нарощування промислового потенціалу, полягає у використанні економічних ресурсів регіону в галузях, які гарантують розширене відтворення та створюють можливості для майбутнього регіонального економічного розвитку. Основою довгострокового розвитку регіональної економіки, безперечно, є промисловий потенціал, створений і зміцнений регіональними інвестиціями.

Промисловий потенціал формує інвестиційну привабливість регіонального промислового комплексу та економічні можливості для реалізації регіональних інвестиційних проектів. Запобігання деградації

промислового потенціалу регіону та стимулювання процесу відтворення є основою регіональної промислової політики у цій сфері.

Наступним концептуальним підходом є інноваційна політика структурної перебудови та стимулювання промислового розвитку. Структурна перебудова промислового комплексу регіону означає орієнтацію регіону на розвиток наукомістких і високотехнологічних виробництв, забезпечення науково-технічного розвитку та стимулювання розширеного відтворення шляхом застосування сучасних методів організації праці. Насичення внутрішнього ринку висококонкурентною промисловою продукцією можливе лише за умови реалізації ефективної інвестиційної, зовнішньоекономічної та фінансової політики, формування чіткої інноваційної стратегії регіонального розвитку та створення комплексної інфраструктури з використанням новітніх комунікаційних та інформаційних технологій.

Створення конкурентоспроможного промислового сектору, здатного не тільки максимально задовольнити потреби регіону в промисловій продукції, а й перетворити економіку України на потужну високотехнологічну систему в умовах глобалізації, може бути досягнуто за допомогою ефективної регіональної промислової політики. Етапи, цілі та регуляторні заходи цієї політики мають бути визначені в контексті розробки концепції промислової політики України, спираючись на нормативно-правову базу національної промислової політики та враховуючи специфіку внутрішнього і зовнішнього середовища регіону. Визначити критерії оптимальності при формуванні заходів регіональної промислової політики вкрай складно. Основною метою стратегічних і тактичних регуляторних заходів на всіх рівнях держави є забезпечення динамічного розвитку промислового сектору регіону і, в рамках цього, побудова конкурентоспроможного промислового сектору України. Однак оптимальний розвиток передбачає не тільки збільшення кількісних параметрів розвитку, а й якісні зміни в структурі промислового комплексу на основі глибоких

інноваційних процесів, здатних забезпечити довгостроковий розвиток галузей промисловості регіону.

Таким чином, цілі регіональної промислової політики можна визначити як очікувані (прогнозовані) результати розвитку регіонального промислового комплексу, що формуються в рамках загальної стратегії розвитку регіону та національної економіки в цілому. Тенденції регіонального розвитку в Україні вимагають формування регіональної промислової політики на основі горизонтального принципу. Цей принцип означає, що заходи промислової політики повинні бути спрямовані на рівномірний і конкурентоспроможний розвиток усіх секторів, галузей і сфер діяльності на регіональному рівні.

РОЗДІЛ 2. ПРИКЛАДНИЙ АСПЕКТ ФОРМУВАННЯ І РЕАЛІЗАЦІЯ ДЕРЖАВНОЇ ПРОМИСЛОВОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

2.1. Сучасний стан розвитку промислової галузі України

Розвиток регіону є багатограним процесом, оскільки необхідно враховувати низку специфічних факторів, включаючи історичні особливості; адміністративно-територіальні міркування; фінансово-економічний та ресурсний потенціал; досконалість та ефективність підходів, механізмів та інструментів здійснення державного управління на місцях; національну політику, стратегію і тактику сприяння місцевому розвитку.

«Для оптимізації управлінських процесів Україною було прийнято Державну стратегію регіонального розвитку на 2021-2027 роки (далі – Стратегія), яка стала документом, що визначає базові потреби та тактику дій для зміцнення регіонів України та соціально-економічного зростання окремих територій. Потреба в застосуванні стратегічного планування розвитку в системі державної регіональної політики пояснюється низькою ефективністю традиційних методів, а саме таких, наприклад, як пряме субсидування регіонів з державного бюджету чи встановлення пільгових режимів. Розроблення сучасної стратегії та тактики дій має забезпечити вирішення сукупності актуальних регіональних і місцевих проблем (таких, наприклад, як депресивність розвитку, монофункціональність територій і негативні тенденції міжрегіонального росту, зокрема значні регіональні диспропорції в соціально-економічному зростанні)» [45].

«Вдосконалення механізму стратегічного планування розвитку територій полягає в оновленні орієнтирів діяльності органів державної і місцевої влади та громадськості на перспективні періоди, визначенні сучасних інструментів управління процесами перманентного зростання регіонів і зміцнення фінансово-економічної стійкості територій. Відповідно,

нова Стратегія зорієнтована на врівноваження можливостей територій щодо доступу до фінансово-економічної підтримки з боку держави, субсидіарність і сталий соціально-економічний розвиток (рис. 2.1.) (Додаток В).

Основою для прийняття актуальної Стратегії стали Цілі сталого розвитку України до 2030 року, затверджені Указом Президента України від 30.09.2019 р. № 722, а також уже отриманий досвід у регіональному плануванні, який не врахував важливі заходи щодо впливу на конкурентоспроможність територій, раціоналізацію використання внутрішнього потенціалу, потребу в покращенні зайнятості населення, а також створенні умов для повернення на батьківщину трудових мігрантів» [37].

Відповідно до Стратегії, національна система регіональної політики має певну структуру (Табл. 2.1) (Додаток Г).

Наразі для оцінки ефективності заходів регіонального розвитку використовуються 27 індикаторів у сферах економічної ефективності, інвестиційного розвитку та зовнішньоекономічного співробітництва, фінансової незалежності, ефективності ринку праці, розвитку інфраструктури, відновлюваної енергетики та енергоефективності. Динаміка соціально-економічного розвитку України за регіонами виглядає наступним чином. в табл. 2.2. (Додаток Д).

«Моніторинг соціально-економічного розвитку регіонів свідчить, що лідерами за результатами I півріччя 2021 р. стали м. Київ, а також Дніпропетровська, Київська, Львівська та Рівненська області. Досягнути таких темпів розвитку вдалось завдяки» [10]:

«— значному покращенню показника виробництва промислової продукції. Загальний приріст індикатора по Україні у 2021 р. порівняно з відповідним періодом 2020 р. становить 2,1%, зокрема завдяки приросту виробництва промислової продукції в Дніпропетровській області на 9,2%, виробництва валової продукції сільського господарства у Львівській області на 4,3%;

– покращенню показників будівельної продукції. Загальний приріст індикатора по Україні у 2021 р. порівняно з відповідним періодом 2020 р. становить 0,2%, зокрема завдяки приросту від 0,5% у Львівській до 52,0% у Тернопільській областях;

– збільшенню обсягів капітальних інвестицій загалом по Україні в I півріччі 2021 р. порівняно з I півріччям 2020 р. на 4,2%, зокрема на 26,6% у Рівненській та 22,3% у Львівській областях;

– росту доходів місцевих бюджетів у середньому по Україні в I півріччі 2021 р. порівняно з I півріччям 2020 р. на 20,8%, зокрема на 28,4% у Дніпропетровській області. Найбільший обсяг доходів місцевих бюджетів у розрахунку на одну особу населення регіону було зафіксовано в м. Києві – 8,8 тис. грн, Дніпропетровській обл. – 5,5 тис. грн і Київській обл. – 5,2 тис. грн;

– скорочення заборгованості з виплати заробітної плати загалом по Україні на 0,2 в. п. у 2021 р. порівняно з аналогічним показником станом на 01.07.2020 р.;

– росту реальної заробітної плати у 2021 р. порівняно з відповідним періодом 2020 р. в усіх регіонах України: від 7,5% у Кіровоградській області до 21,6% у Тернопільській області та загалом по Україні – на 12,4%» [10].

«У межах проведення аналізу тенденцій розвитку територій України також здійснюється формування рейтингу із 45 найбільш перспективних, фінансово спроможних та інвестиційно привабливих територіальних одиниць, які систематизуються у звіті відповідно до рівня Індексу конкурентоспроможності міст (далі – ІКМ). Показник був розроблений Asia Foundation та вперше застосований у В'єтнамі у 2005 р. Ця методологія визначення рівня розвитку територій полягає в застосуванні агрегованого показника. У сучасних умовах індикатор було адаптовано вітчизняними аналітиками відповідно до унікальності територіальних одиниць, їхніх специфічних особливостей і відмінних рис» [26].

Міста та об'єднані територіальні громади набувають все більшого значення у процесі створення сприятливого бізнес-середовища, особливо в

контексті реформи децентралізації. Сьогодні національні міста стають все більш важливими учасниками економічного процесу, а міська влада має значний вплив на формування оптимального бізнес-середовища та управління конкурентоспроможністю своїх міст.

Регіон оцінюється шляхом визначення характеристик розвитку в таких сферах, як підприємницькі можливості, доступ до суспільних благ, прозорість та відкритість даних, витрати на дотримання законодавства, податки та збори, неформальні платежі та корупція, безпека робочих місць, лідерство міської влади, ресурси розвитку та підтримка інновацій; на основі аналізу ІСЦ 2021, індикативних даних та прогресу порівняно з дослідженням 2019/2020 визначаються лідери серед адміністративних центрів у кожному регіоні. (рис. 2.2.) .

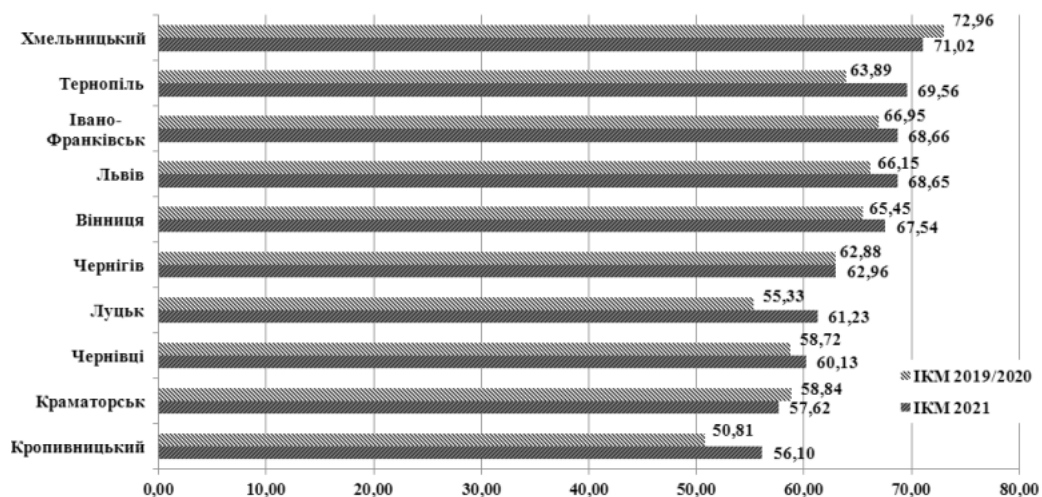

Рис. 2.2. ІСЦ-2021: рейтинг міст і прогрес порівняно з ІСЦ-2019/2020
Джерело: складено [26].

Отже, «використання методики ІСЦ створює передумови для розвитку територій: місцевій владі показник допомагає виявити регуляторні бар'єри, випадки корупції та непрозорості, подолання яких має підвищити успішність діяльності суб'єктів підприємництва, визначити та запровадити найбільш збалансовані практики взаємодії місцевої влади та бізнес-сектору; уряду України ІСЦ допомагає визначати пріоритети та фактори, що стимулюють міста України до здорової конкуренції, соціально-економічного

розвитку, а також масштабування сучасних регуляторних практик – від місцевого до загальнодержавного рівня; для громадськості ІКМ створює можливості для вибору найбільш якісних товарів / послуг місцевих виробників, оскільки за рівних умов ведення бізнесу малі та середні підприємства стають більш орієнтованими на клієнта не лише завдяки чесній конкуренції, а й завдяки позитивному взаємовпливу» [26].

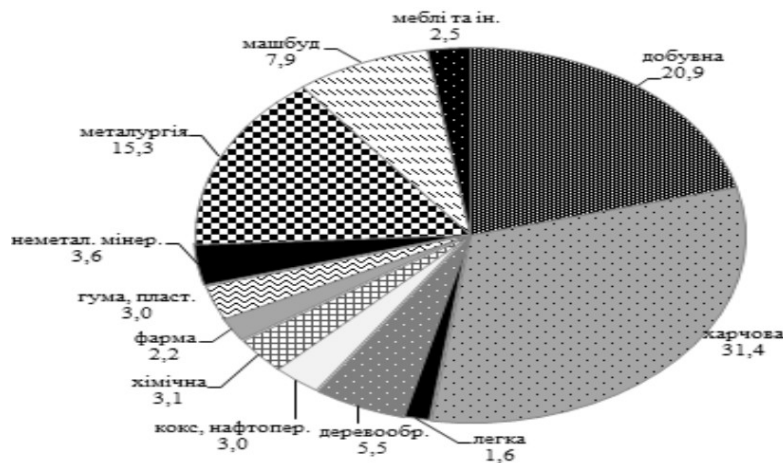
Звіт ІКМ показує, що національна система регіональної політики потребує вдосконалення. Це пов'язано з тим, що найбільш руйнівний вплив на регіональний розвиток спричиняють наступні фактори, які не враховуються в існуючих механізмах. Найбільш пріоритетними питаннями оптимізації є наступні:

- 1) Впровадження заходів боротьби з пандемією для мінімізації стримуючого тиску, спричиненого пандемією COVID-19;
- 2) розробка механізмів управління поступовим зниженням споживчого попиту на регіональному та місцевому рівнях; та
- 3) удосконалити податкову політику, особливо в контексті необґрунтованих реформ, які є руйнівними для МСП; та
- 4) створити сприятливі умови для підвищення кваліфікації працівників, запровадження ефективної системи мотивації та стимулювання продуктивної праці на місцевому рівні
- 5) раціоналізувати процес перерозподілу фінансових ресурсів, необхідних для регіонального та національного розвитку
- 6) Використання ефективних інструментів боротьби з корупцією на місцевому рівні, зокрема створення умов ведення бізнесу, які не лише унеможливають корупцію, а й забезпечують не вигідність корупції для кожного учасника економічних відносин.

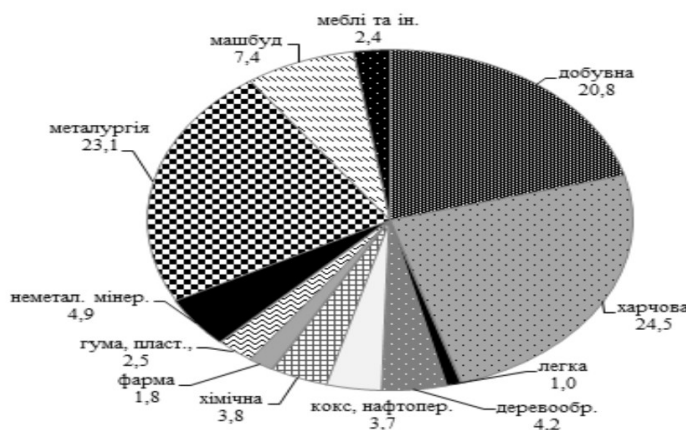
Загроза поглиблення технологічного розриву в українській економіці стала ще більш серйозною після того, як Росія розпочала тотальну війну проти України: У 2022 році дві третини товарного експорту склали товари гірничо-металургійного (ГМК) та аграрного (АПК) секторів. Зокрема, зернові

культури та насіння становили майже третину товарного експорту. Загальна частка експорту товарів зросла з 21,7% у 2021 році до 29,2% у 2022 році.

Значна частина активів базових галузей промисловості, таких як чорна металургія, хімічна промисловість та машинобудування, була пошкоджена або зруйнована, що призвело до зниження виробничих потужностей. Як наслідок, частка цих галузей у структурі промисловості (за винятком машинобудування, яке значною мірою підтримується оборонними замовленнями) зменшилася на користь менш технологічно розвинених секторів, таких як гірничодобувна, харчова, деревообробна та інші галузі. (рис.2.3.).

2022 рік

2021 рік

Рис. 2.3. Структура обсягів реалізованої продукції добувної та переробної галузей промисловості України в 2021 - 2022 р., %

У процесі відновлення економіки України відхід від сировинної моделі потребує системних дій держави щодо створення якісно нової структури промисловості, збільшення частки підгалузей, що виробляють сировину для технічного виробництва, таких як машинобудування, харчова, фармацевтична, хімічна та нафтохімічна промисловість, гірничодобувна промисловість та кольорова металургія.

Державна підтримка стратегічних галузей, ключових технологій та постачання критичної сировини і матеріалів для їх розвитку залишається одним із найефективніших способів реструктуризації промисловості та збільшення доданої вартості в глобальному застосуванні.

«Селективна підтримка стратегічно важливих для національної економіки та безпеки видів економічної діяльності активно застосовується промислово розвиненими країнами ще із середини ХХ ст., причому переважно щодо вузького кола високотехнологічних галузей – виробництв напівпровідників, мікроелектроніки, біотехнологій, аерокосмічних технологій тощо»[7].

«Визначення пріоритетних галузей та їх послідовна підтримка стали важливими передумовами «економічного дива» країн – «азійських тигрів». Зокрема, Тайвань затвердив такі критерії визначення стратегічних галузей: розгалужені зв'язки з іншими галузями економіки, високий ринковий потенціал, технологічна інтенсивність, високий рівень доданої вартості, низька енергоємність, екологічність»[4].

«У США Планом стійкості ланцюгів постачання (Supply Chain Resilience Plan) адміністрації президента Дж. Байдена визначені ключові зусилля щодо державної підтримки індустрій напівпровідників, акумуляторів великої ємності, критичних мінералів та матеріалів, фармацевтики та активних фармацевтичних інгредієнтів.

Зокрема, передбачено надання 50 млрд дол. США інвестицій у розбудову власного виробництва напівпровідників у США, започаткування кредитних та грантових програм фінансування внутрішнього виробництва

аккумуляторів, поширення преференцій у державних закупівлях із оборонної продукції на всі «критичні сектори», збільшення фінансування провідних технологій виробництва активних фармацевтичних інгредієнтів, упровадження програм інвестиційної й технічної підтримки малого й середнього підприємництва у чотирьох стратегічних секторах промисловості тощо» [9].

«У ЄС 2009 р. було затверджено перелік із шести ключових технологій (key enabling technologies), найперспективніших для розвитку широкого кола секторів економіки та соціально-економічного розвитку загалом. До нього увійшли передові промислові технології (робототехніка, 3D-друк, комп'ютерне моделювання та ін.); передові матеріали; технології, пов'язані з науками про життя; мікро-, наноелектроніка та фотоніка; штучний інтелект, цифрова безпека та зв'язок» [3].

«Проблеми недостатнього розвитку передових секторів та зростання залежності від імпорту критично важливих для економіки ЄС матеріалів і технологій спричинили в 2021 р. перегляд промислової політики, конкретизацію секторальних пріоритетів промислового розвитку з посиленням підтримки із забезпечення стійкості ланцюгів постачань у стратегічних секторах. До стратегічних секторів у 2021 р. було віднесено критичну сировину, активні фармацевтичні інгредієнти, літій-іонні аккумулятори, «чистий» водень, напівпровідники, хмарні обчислення» [3].

«У 2022 р. було уточнено перелік критичної сировини та матеріалів, а також додано нові стратегічні сектори – фотоелектричні панелі й технології, кібербезпеку, програмне забезпечення» [6].

«У листопаді 2020 р. Міністерство з питань стратегічних галузей промисловості України (Мінстратегпром) підготувало проєкт постанови Кабінету Міністрів України «Про деякі питання розвитку промислового комплексу України»»[29].

Документ пропонує, серед іншого, закріпити перелік з 17 стратегічних галузей. "Сфери економічної діяльності, що мають стратегічне значення для

економіки і національної безпеки, які об'єктивно є частиною окремих галузей, забезпечують повний життєвий цикл певного виду продукції, робіт чи послуг одного виду із застосуванням стандартної технології, об'єднують підприємства зі спільним та обмеженим колом споживачів, а також об'єднують організації з різними формами власності", перелік і приналежність яких затверджуються рішенням Ради міністрів.

До переліку входять: оборона, паливно-енергетичний комплекс, сільське господарство, гірничо-металургійний комплекс, транспорт, телекомунікації, авіація і ракетобудування, машинобудування, хімічна промисловість, харчова промисловість, легка промисловість, скло, фарфор і кераміка, меблі та вироби з дерева, поліграфія, геологорозвідка, фармацевтика, будівництво та будівельні матеріали. Варто зазначити, що такий широкий спектр галузей, включених до переліку, свідчить про відсутність бачення перспективних галузей спеціалізації на внутрішньому та світовому ринках, пріоритетів технологічного розвитку України, наявної ресурсної бази та реальних можливостей для надання державної підтримки в цих галузях.

«Наразі фактично єдиним легітимним переліком стратегічних галузей промисловості треба вважати той, про який ідеться в постанові Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 30 січня 2019 р. № 127» від 03 листопада 2021 р. № 1143, що регулює питання функціонування та ведення Мінстратегпромом Державного реєстру імпортозаміщення стосовно товарів для потреб усіх стратегічних галузей промисловості. Для цілей ведення Реєстру визначено, що до стратегічних галузей промисловості належать оборонно-промисловий комплекс, авіаційна, космічна, машинобудівна (у т.ч. суднобудівна), металургійна та хімічна галузі»[33].

В Україні відсутня державна політика щодо ефективного використання важливих для сталого функціонування економіки сировинних ресурсів, що не тільки обмежує потенціал розвитку високотехнологічних

галузей, які використовують цю сировину, але й перешкоджає експорту цінних ресурсів в інші країни. З 1997 року державне регулювання ринку критичної сировини обмежувалося Постановою Кабінету Міністрів №742 від 15 липня 1997 року "Про надання спеціальних дозволів на користування ділянками надр з метою геологічного вивчення та видобування корисних копалин, що мають стратегічне значення для економіки України", яка встановлювала перелік з 22 корисних копалин, що мають стратегічне значення для економіки України. Однак це рішення було скасовано у 2016 році.

«Потребує оновлення затверджений 2015 р. Перелік об'єктів державної власності, що мають стратегічне значення для економіки та безпеки держави»[35], Після початку повномасштабної війни значна частина підприємств, перелічених у цьому документі, або зникла, або втратила своє стратегічне значення.

Наслідки відсутності стратегічної політики підтримки промисловості:

«Відсутність системного підходу у визначенні завдань промислового розвитку при формуванні стратегічних документів у сфері повоєнного відновлення. Зокрема, про це свідчить фрагментарність і неоднорідність за масштабами проєктів у рамках національних програм представленої в липні 2022 р. проєкту Плану відновлення України. Наприклад, у національній програмі «Розвиток секторів економіки з доданою вартістю» поруч із широкомасштабними проєктами збереження аграрного сектору в умовах блокади портів та підвищення інноваційної активності у машинобудуванні вказані точкові проєкти розвитку меблевих кластерів, проведення соціологічного дослідження стану кіберспорту тощо. У проєкті Плану відсутні національні програми у сфері розвитку промислових R&D і технологій. Фрагментарні заходи включають фінансування дослідницьких грантів та наукових парків, яке на весь період повоєнного відновлення становить лише 0,007 % річного ВВП України»[2], що не забезпечує відчутних структурних змін у промисловості.

"Хоча з України експортуються цінні та важливі ресурси, їхній потенціал не використовується повною мірою. Все це стримує потенціал розвитку високотехнологічних галузей, що використовують ресурси. Зі 120 корисних копалин, які споживаються у світі, 117 знаходяться в Україні. Водночас, незважаючи на наявність власних запасів, Україна протягом багатьох років імпортує рідкоземельні елементи, мінеральну сировину та іншу продукцію, необхідну для промисловості (в тому числі оборонної). Наприклад, український ільменіт експортувався до Росії і становив близько 70% імпорту цієї групи з Росії. Цей мінерал використовувався, наприклад, у виробництві військової техніки та озброєння, яке зараз використовується проти України. Сировина для виробництва скла експортувалася до Білорусі та Російської Федерації, а готова продукція постачалася з цих країн в Україну. З України продовжують безперешкодно вивозитися кольорові метали та їх брухт, які можуть бути використані (повторно використані) у вітчизняному виробництві.

Підписаний Україною та ЄС у липні 2021 року Меморандум про взаєморозуміння щодо стратегічного партнерства у сировинній сфері створив великі перспективи для співпраці у розробці важливих сировинних ресурсів [23]. У рамках співпраці Державна служба геології та надр підготувала перелік з 20 стратегічних корисних копалин, розробка яких сприятиме імпортозаміщенню та інноваційному розвитку" [40]. Підготовлено інвестиційний атлас для надрокористувачів [23]. Однак, якщо співпраця зосередиться на залученні європейського капіталу до видобутку та подальшого експорту життєво важливої для України сировини, існує ризик поглиблення сировинної пастки для української економіки. Пріоритетом для України має стати залучення європейських технологій для розумного видобутку, переробки, створення вітчизняних виробничих ланцюжків та пошук спільних інтересів з ЄС у ключових виробничих проектах.

«Недооцінювання ролі промислового сектору України у повоєнному відновленні під час формування інвестиційних проєктів та пакетів

міжнародної фінансової допомоги. Найбільші обсяги міжнародної підтримки спрямовуються до оборонних, гуманітарних, інфраструктурних проєктів, які є пріоритетними в умовах війни. Проте дослідження ОЕСР засвідчують, що розподіл допомоги зазвичай не має суттєвих відмінностей між мирними та поствоєнними країнами. Так, у поствоєнних країнах до виробничого сектору спрямовувалося лише 8 % міжнародної допомоги. При цьому позитивний вплив зовнішньої фінансової допомоги оцінювався як доволі помірний – кожен додатковий відсоток міжнародної допомоги генерував зростання економіки на 0,05–0,1 %»[6], «що, цілком імовірно, було наслідком неефективної структури допомоги. Саме мізерна частка (менше 3 %) донорського фінансування промислового сектору в програмах повоєнної реконструкції балканських країн стала причиною слабких темпів повоєнного відновлення, призвела до зростання торговельного дефіциту, безробіття й тіньового сектору»[6].

Висновки.

1. на даному етапі визначення стратегічних галузей на національному рівні в Україні має стати основою для інтенсивної державної підтримки, спрямованої на забезпечення трансформації економіки в умовах дефіциту ресурсів. На відміну від інших країн, які застосовують селективну підтримку з акцентом на високотехнологічні "галузі майбутнього", перелік стратегічних галузей в Україні має враховувати специфічні потреби воєнної економіки та післявоєнної відбудови.

2. перелік стратегічних галузей має включати обмежену кількість галузей промислової спеціалізації, які є перспективними на внутрішньому та зовнішньому ринках України, виходячи з результатів міжгалузевих експертних досліджень. Зокрема, до нього мають бути включені ті, які можуть мати масштабний позитивний вплив на розвиток інших секторів економіки, створювати точки зростання української економіки, сприяти розвитку "наскрізних" технологій, знижувати соціальну напруженість та безробіття в період війни та післявоєнної відбудови.

3. в умовах значної обмеженості ресурсів розвиток стратегічного промислового потенціалу, освоєння важливих сировинних ресурсів та виробництво стратегічних товарів значною мірою залежатиме від залучення міжнародної допомоги та розвитку міжнародної кооперації. Тому дуже важливо окреслити виклики та перспективи розвитку стратегічних галузей, сформулювати чіткі цілі, поставити завдання та розробити плани залучення іноземних інвестицій та допомоги в обмежені стратегічні галузі, які є привабливими для міжнародних партнерів.

4) Україні слід активніше використовувати положення про винятки з міркувань безпеки, передбачені статтею XI ГАТТ, для розвитку стратегічних галузей, що забезпечують інтереси національної безпеки. Згідно з цим положенням, зобов'язання в рамках СОТ не є перешкодою для будь-яких дій, які держава вважає необхідними для захисту своїх суттєвих інтересів безпеки під час війни або за інших надзвичайних обставин у міжнародних відносинах.

Дослідження показало, що регіональний розвиток залежить від обраної стратегії та ефективності інструментів регіональної політики держави. З точки зору стимулювання соціально-економічного зростання регіонів, міст та громад, систематизовано міжбюджетні відносини в Україні, раціоналізовано економічні процеси, що відбуваються між учасниками бізнес-сфери на регіональному та місцевому рівнях, а також запропоновано заходи щодо посилення ролі національного регіону в національному та навіть глобальному масштабі.

2.2. Формування основних компонентів реалізації промислової політики суб'єктів господарювання на основі концепції «Індустрія 4.0.»

Як відомо, Перша промислова революція призвела до переходу від ручної праці до механізованого виробництва (використання парової машини),

Друга промислова революція - до масового виробництва і конвеєрів (винахід електродвигуна), а Третя промислова революція - до автоматизованого виробництва (поява комп'ютерів та інформаційних технологій). Як наслідок, потреба людей у важкій праці значно зменшилася. Однак перехід до нових способів створення багатства неминуче означає початок кінця для секторів економіки та підприємств, які не були до цього готові. Як наслідок, люди стають об'єктом формальних змін, що часто супроводжуються зростанням безробіття, бідності та ізоляції. Автоматизація та діджиталізація виробництва не є винятком. Вони зменшують потребу в працівниках для виконання рутинних завдань (наприклад, складання). В результаті, за оцінками ООН, до 5 мільйонів людей втратять роботу. Водночас буде створено лише 2 мільйони робочих місць. Звільнятимуть менеджерів та управлінців, а нова реальність потребуватиме математиків, програмістів та інженерів. Варто також відзначити зміни в бізнес-моделях. Компанії налагоджують персоналізоване масове виробництво і переходять до масового випуску одиничних продуктів.

Це дає змогу застосовувати персоналізований підхід та кастомізувати замовлення відповідно до індивідуальних вподобань клієнтів. Взаємодія між секторами також стимулює розвиток наукомістких послуг (наприклад, автоматизоване проектування, електронна обробка даних, аутсорсинг ремонту та монтажу обладнання). Крім того, промисловість і сфера послуг стають все більш взаємодоповнюючими, що зумовлено промисловим розвитком (наприклад, виробництвом споживчих товарів тривалого користування та їх обслуговуванням). Таким чином, можуть з'явитися професії, пов'язані з інтеграцією промисловості та сфери послуг. Такий вид діяльності, який називають промисловою політикою (ПП), має місце в усіх розвинених країнах і є одним з найважливіших елементів збалансованого управління для сприяння науково-технічному і соціальному прогресу (усуваючи одні протиріччя, соціально-економічні зміни, як відомо, загострюють інші).

У цьому випадку ПЦ сприяє забезпеченню узгодження інтересів ключових соціальних груп і суспільства в цілому щодо основних цілей розвитку сфери матеріального виробництва та шляхів їх досягнення). ДПП у розвинених зарубіжних країнах з ринковою економікою по суті збігається з центральним державним підходом (де кінцевою метою є суспільне і національне благо), але має дещо інший, недирективний і більш конкретний характер. Йдеться про усунення негативних наслідків нестабільного ринкового середовища та створення сприятливих умов для збалансованого розвитку продуктивних високотехнологічних підприємств і галузей та максимізації їхнього виробничого потенціалу.

Сьогодні в Україні основна увага приділяється зняттю всіх обмежень на ринкові механізми в процесі дерегуляції та добровільному формуванню ринкової влади, тоді як ДПП практично відсутнє. Це пов'язано з тим, що з ідеологічних міркувань штучно мінімізується економічна роль держави в управлінні національною економікою, включаючи власність на засоби виробництва (таким чином, форсується масова приватизація). Політика спрямована на максимальну відкритість економіки до світового ринку. Процес поляризації доходів не регулюється, але виправдовується тим, що він сприяє економічному зростанню. Водночас спостерігається тенденція до скорочення бюджетних видатків, які не можуть бути компенсовані приватним сектором, особливо на соціальні цілі (наприклад, освіту, охорону здоров'я, культуру).

Такі витрати вважаються неефективним витрачанням обмежених державних коштів. Однак з міжнародної практики також відомо, що правильно визначені пріоритети та програми ДЦП не перешкоджають економічній діяльності, а навпаки, стимулюють її та забезпечують політичну підтримку економічних змін. Загалом, економічні відносини ґрунтуються на принципі природного відбору, характерному лише для неорганізованої живої природи. Основним завданням є стабілізація державних фінансів (контроль над інфляцією), що досягається за допомогою обмежувальної монетарної та

фіскальної (державні видатки) політики, тобто шляхом скорочення платоспроможного попиту.

Функціонування та розвиток реального сектору економіки вважається вторинною складовою фіскальної стабільності. Вважається, що скорочення платоспроможного попиту як з боку компаній, так і з боку фізичних осіб призведе до ліквідації відсталих і неконкурентоспроможних галузей, формуючи таким чином оптимальну структуру реального сектору економіки, яка задовольняє суспільний платоспроможний попит і приватні інтереси власників засобів виробництва.

У цьому випадку держава відіграє пасивну роль. Це проявляється в орієнтації на єдині монетарні показники, що означає жорстке обмеження грошової маси і, відповідно, платоспроможного попиту з метою подолання інфляції. За кордоном ПП спрямована на створення сучасної економічної структури, захист і примноження вітчизняного капіталу та зміцнення позицій країни на світовому ринку високих технологій. Її провідна роль полягає не лише в тому, щоб покладатися на фінансові показники та відповідну динаміку валового платоспроможного попиту, але й активно формувати його через маркетинг, технології, фінанси та інвестиції, а також бути лідером у зв'язках між бізнесом, ринком та урядом.

Не дивно, що модель реформ призвела до жорсткої дерегуляції економіки, адже в складній багатогалузевій економіці, обтяженій різноманітними диспропорціями, величезним виробничим і ресурсним потенціалом та високою інерційністю, немає місця для активної ДПП, що призвело до різкого спаду промислового виробництва. Ця деструктивна ідеологія закладена в природних інстинктах приватних підприємців та інвесторів, які зацікавлені лише в максимізації власного доходу та інвестуванні в якомога більшу кількість різноманітних проектів з принципом максимальної диверсифікації (для зменшення ризику), без чого внутрішній ринок не може бути стійким, або не враховує, а отже, не реалізує соціальні та

національні пріоритети, які дають будь-якій країні порівняльну перевагу, що унеможлиблює її відкритість для світу.

Відмінності у змісті української та зарубіжної ДР так само очевидні, як і результати економічної діяльності. Тому нинішній підхід до реформування не підходить для нашої країни. Необхідно формулювати та впроваджувати нові ідеї щодо змісту реформ.

«В Україні з'явилася урядова Стратегія – 2030, головна мета якої «полягає у розбудові національної екосистеми для забезпечення швидкого та якісного перетворення креативних ідей на інноваційні продукти та послуги, підвищення рівня інноваційності національної економіки, що передбачає створення сприятливих умов для розвитку інноваційної сфери, збільшення кількості впроваджуваних розробок, підвищення економічної віддачі від них, залучення інвестицій в інноваційну діяльність»» [15].

З урахуванням детального вивчення позитивного досвіду Національної школи управління, а також класичного західного підходу, що характеризується глибиною наукової структури та об'єктивною актуальністю суспільного розвитку, на рис. 2.4 (Додаток Ж) представлено схему основних структурних елементів ПЦП. 2.4 (Додаток Ж) Базові структурні елементи ДЦП Представлено схему, що відображає детальне визначення ДЦП, його цілей, суб'єктів, пріоритетів та типів цілей, характер його впливу на економіку та ступінь його впливу на фактори розвитку.

На основі схематичного зображення основних компонентів ДПП визначено основні напрямки його реалізації. (рис. 2.5.).(Додаток К).

Інституційні та структурні зміни, принципи реалізації та визначення пріоритетності цілей можуть бути сформульовані на основі основних напрямів реалізації промислової політики України. (рис. 2.6.) (Додаток Л).

Створений таким чином ПП гармонійно поєднує основні економічні закони та передовий виробничий досвід (практику) і сприяє забезпеченню оптимальної структури економіки, раціональному розвитку промисловості та високотехнологічних виробництв, затребуваних суспільством. Інтегруючи

окремі галузі та цільові сфери економічної діяльності в цілісну і скоординовану виробничу систему, вона забезпечує необхідний рівень ефективності та конкурентоспроможності національної економіки як на регіональному, так і на загальнодержавному рівні.

Водночас, ДПП запобігає шкідливим процесам соціальної диференціації та розвалу великих підприємств, створюючи сприятливі умови для стабільного, комплексного та ефективного розвитку національної сфери матеріального виробництва на основі повного використання досягнень науки, техніки та суспільного інтелекту. Для підприємств наявність чітко визначеної національної політики і стратегії означає, що вони можуть самостійно планувати свою діяльність відповідно до них. Такий підхід до взаємодії між державою, галуззю, регіоном та підприємством є одним із чинників чудесного економічного зростання Японії та Південної Кореї.

Таким чином, промислова політика - це не штучно створений регуляторний інструмент, а конструктивний механізм, який орієнтується на сучасність, що дозволяє гарантувати високу ділову активність в наших країнах з урахуванням кардинально нових реалій сучасної бізнес-практики. Промислова політика має власне міцне підґрунтя у сфері державного та регіонального (місцевого) управління, поряд з іншими конструктивними аспектами загальної економічної політики, які гарантують виживання та процвітання в постіндустріальному суспільстві. Концептуальні засади промислової політики, науковий підхід та принципи успіху є основою для реалізації промислової політики в Україні.

Оскільки ринкова система в Україні ще не розвинулася настільки, щоб визначати позитивні рушійні сили економічного розвитку, економічні важелі не функціонують повною мірою, не створені умови для конкуренції і не сформована базова культура раціонального господарювання на основі економічних інтересів, держава повинна відігравати координуючу роль в економічних відносинах і відігравати провідну роль стимулятора рушійних сил. Шляхом встановлення загальних правил, обов'язкових для всіх

інституцій, та посилення промислової політики в рамках задекларованої концепції Індустрії 4.0, підкріпленої державними програмами та фінансовими ресурсами, можна створити умови для прискореного розвитку промисловості та торгівлі, що є основою для стабільного підвищення рівня життя населення.

При цьому завданням держави є не лише виробництво за сучасними технічними стандартами, а й забезпечення високого та стійкого попиту на її продукцію через реалізацію промислової політики. Це дозволить швидко змінити галузеву структуру національної економіки, запобігти стагнації та перейти до динамічного зростання валового національного продукту та бюджетних надходжень при мінімізації соціальних витрат.

Надалі можна буде послідовно розширювати всі позитивні економічні процеси за умов наявності необхідних передумов для загального розвитку товарно-грошових відносин, стримування інфляції, стабільності ринкових цін та інших елементів, що лежать в основі формування цивілізованого ринку. Зрештою, завданням промислової політики не є централізований контроль над виробництвом та економічною діяльністю, як би це не намагалися зробити.

Однак вона має велике значення не тільки для економіки конкретних учасників, окремих галузей та відповідних регіонів, але й для національної економіки в цілому. Більше того, її комплексне вирішення може стати ефективним засобом узгодження економічних інтересів центральної, регіональної та місцевої влади. Тому необхідно посилити національну промислову політику там, де це можливо, і, де це необхідно, забезпечити її систематичну реалізацію з метою досягнення взаєморозуміння та взаємовигідних домовленостей між приватним, державним та громадським виробничими секторами.

РОЗДІЛ 3. ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ВИЗНАЧЕННЯ ВИДІВ ТЕРИТОРІЙ ПРИ ФОРМУВАННІ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ЄС

Європейський досвід характеризується пріоритетною увагою до регіонів зі специфічними проблемами розвитку, які виникли в Європі в результаті промислової революції, що призвела до швидкого зростання одних галузей і занепаду інших. Повільніший розвиток регіонів зі старими промисловими підприємствами порівняно з регіонами з передовими технологіями виробництва призвів до появи депресивних регіонів, які потребували специфічних заходів підтримки.

«Поступове розширення кола проблем, що дедалі більше впливали на відмінності у розвитку територій країн Європи, визначили потребу у формуванні стратегічних пріоритетів загальноєвропейської регіональної політики, визначені критеріїв депресивних територій (рівень безробіття, динаміка міграційних потоків, доходи на одну особу, частка продукції сільського господарства та депресивних галузей у структурі ВВП) та виділені різних їх видів:

- 1) відсталі у розвитку або з іншими серйозними проблеми;
- 2) зони лиха внаслідок занепаду місцевої промисловості, що потребують структурної перебудови;
- 3) з високим рівнем безробіття;
- 4) адаптації робочої сили до нових умов виробництва;
- 5) проблемні в аграрному секторі і рибальстві;
- 6) з незадовільним станом аграрного сектора, що вимагає модернізації виробництва чи диверсифікації попередньої спеціалізації;
- 7) з низькою щільністю населення»[30].

Створення сучасних типологій європейських регіонів спрямоване на виявлення та надання фінансової підтримки депресивним, депресивним та кризовим регіонам в рамках регіональної політики Європейського Союзу.

Залежно від специфіки питання створюються різні типології - від найпростіших до найскладніших з багатьма показниками та особливими характеристиками (наприклад, периферійність, кліматичні умови).

«Виділяються: слаборозвинені (ВВП на душу населення менше 75% від середнього показника); депресивні (вище середнього по ЄС рівень безробіття і динаміка падіння зайнятості в промисловості; вище середнього по країні доля зайнятих в промисловості); провінційні аграрні (висока доля зайнятості в сільському господарстві; низький рівень доходів населення; зменшення чисельності); малозаселені (низька щільність населення) території»[5].

«Досліджуючи європейську регіональну політику на основі зміни показників рівня безробіття, видів зайнятості (населення працездатного віку, промисловості, у сфері послуг), доходів на душу населення, були виділені наступні види територій:

- 1) метрополісні з високорозвиненою сферою послуг;
- 2) напівпериферійні адміністративні та зі спеціалізацією на сфері послуг;
- 3) бідні зі спеціалізацією на сфері послуг;
- 4) промислові центри (ядра);
- 5) промислова напівпериферія;
- 6) промислова периферія;
- 7) кризові промислові;
- 8) сільськогосподарське середземномор'я» [5].

«За умови аналізу інших критеріїв, були виділені такі види проблемних територій ЄС, як:

- 1) периферійні – слаборозвинені, переважно сільськогосподарської спрямованості;
- 2) сільськогосподарські (ближче від великих міських центрів ніж перша група);
- 3) депресивні - вугільна і текстильна спрямованість (з глибоким спадом економічної активності);

- 4) особливого типу - з ускладненими умовами (інша економічна система);
- 5) прикордонні - недостатня інфраструктурна координація (автомобільна, залізнична, дороги, канали, ін.);
- 6) з дуже низькою щільністю населення (менше 8 осіб на 1 кв. км); 7) «регіони великого міста» - високо урбанізовані мегаполіси (різке загострення соціальних, економічних і екологічних проблем)» [43].

Запроваджені типи регіонів є результатом реалізації загальноєвропейської політики підтримки проблемних територій. Відповідно до загальноєвропейського підходу, увага до регіонів, що мають ознаки проблем розвитку, виражається у визначенні пріоритетів національної регіональної політики в кожній країні. Різні підходи до визначення територіальних проблем (критерії, індикатори) показують, що вони залежать як від загальної ситуації розвитку країни, так і від специфічних внутрішніх проблем, пов'язаних з функціонуванням національних адміністративно-територіальних одиниць (табл. 3.1) (Додаток М).

На основі аналізу європейського досвіду виділення різних типів регіонів можна зробити висновок, що переважає обмежений критеріальний підхід, спрямований на виділення регіонів з різними типами проблем (стагнація, низький рівень розвитку, відсталість, криза, дефіцит населення, кордони тощо), які потребують фінансової підтримки як з боку загальноєвропейських структур, так і внутрішніх національних інструментів. Адміністративно-територіальний устрій України, створений на засадах децентралізації, характеризується територіальною індивідуальністю, історико-географічними особливостями, кліматичними відмінностями, багатонаціональним та етнічним складом населення, різноманітністю потенційних ресурсів тощо і потребує багаторівневого аналізу конкретних адміністративних, природно-географічних, спроможних та безпекових (або подолання наслідків військової агресії) типів територіальних громад відповідно до конкретних умов та критеріїв.

В умовах сучасних труднощів, спричинених військовою агресією проти всієї території та населення України, розробка узагальненої класифікації типів територіальних громад видається особливо доцільною, оскільки вони розглядаються як своєрідний інструмент в адміністративній системі для відновлення та подальшого розвитку території України.

ВИСНОВКИ

Науковці та законодавці виділяють декілька основних ознак поняття "державна промислова політика", які можна об'єднати в такі групи: зв'язок, масштаб, суб'єкт, мета та завдання. За результатами дослідження основних ознак використовуваного понятійного апарату розвиваємо трактування поняття "державна промислова політика", під яким слід розуміти цілеспрямовану діяльність органів управління, спрямовану на збалансовані структурні зміни в промисловості та суміжних галузях з метою подальшого розвитку національної економіки.

Інструменти державного регулювання (в рамках традиційних інструментів - адміністративних, економічних, організаційних, соціально-психологічних і законодавчих), комплексне і збалансоване використання яких може підвищити ефективність роботи українських промислових підприємств і створити сприятливі умови для розвитку вітчизняних і суміжних галузей і сфер діяльності. Ефективність державного регулювання у цій сфері може бути підвищена шляхом концентрації зусиль і ресурсів усіх зацікавлених сторін на пріоритетних напрямках, що мають найбільш позитивний економічний, соціальний та екологічний ефект.

Таким чином, цілі регіональної промислової політики можна визначити як очікувані (прогнозовані) результати розвитку регіонального промислового комплексу, що формуються в рамках загальної стратегії розвитку регіону та національної економіки в цілому. Тенденції регіонального розвитку в Україні вимагають формування регіональної промислової політики на основі горизонтального принципу. Цей принцип означає, що заходи промислової політики повинні бути спрямовані на рівномірний і конкурентоспроможний розвиток усіх секторів, галузей і сфер діяльності на регіональному рівні.

На сучасному етапі в Україні визначення стратегічних галузей на національному рівні має стати основою інтенсивної державної підтримки для

забезпечення трансформації економіки в умовах обмеженості ресурсів. На відміну від інших країн, які надають селективну допомогу, фокусуючись на високотехнологічних "галузях майбутнього", перелік стратегічних галузей в Україні має враховувати специфічні потреби воєнної економіки та післявоєнної відбудови.

Перелік стратегічних галузей має базуватися на результатах міжгалузевих експертних досліджень і включати обмежену кількість галузей промислової спеціалізації, які є перспективними на внутрішньому та зовнішньому ринках України. Зокрема, до нього мають бути включені ті, які можуть мати масштабний позитивний вплив на розвиток інших секторів економіки, створювати точки зростання української економіки, сприяти розвитку "наскрізних" технологій, знижувати соціальну напругу та безробіття у воєнний та післявоєнний відновлювальний періоди.

Зважаючи на значну обмеженість ресурсів, розвиток стратегічного промислового потенціалу та виробництво критичної сировини і стратегічних товарів значною мірою залежатиме від залучення міжнародної допомоги та розвитку міжнародної кооперації. Тому дуже важливо окреслити виклики та перспективи розвитку стратегічних галузей, сформулювати чіткі цілі, поставити завдання та розробити плани залучення іноземних інвестицій та допомоги в обмежені стратегічні галузі, які є привабливими для міжнародних партнерів.

Україні слід активніше використовувати положення про винятки з міркувань безпеки, передбачені статтею 21 ГАТТ, для розвитку стратегічних галузей, які забезпечують інтереси національної безпеки. Згідно з цим положенням, зобов'язання в рамках СОТ не перешкоджають будь-яким діям, які держава вважає необхідними для захисту своїх істотних інтересів безпеки під час війни або за інших надзвичайних обставин у міжнародних відносинах.

Дослідження показало, що регіональний розвиток залежить від обраної стратегії та ефективності інструментів регіональної політики держави. У

контексті сприяння соціально-економічному зростанню регіонів, міст та громад пропонується низка заходів, спрямованих на систематизацію міжбюджетних фінансових відносин в Україні, впорядкування економічних процесів, що відбуваються між учасниками бізнесу на регіональному та місцевому рівнях, посилення ролі національних регіонів у національному та навіть глобальному масштабі.

Таким чином, промислова політика - це не штучно створений регуляторний інструмент, а конструктивний механізм, який орієнтується на сучасність і дозволяє забезпечити високу ділову активність в нашій країні з урахуванням принципово нових реалій сучасної бізнес-практики. Промислова політика, поряд з іншими конструктивними аспектами загальної економічної політики, має власний міцний фундамент у сфері національного та регіонального (місцевого) управління і є запорукою виживання та процвітання в постіндустріальному суспільстві. Концептуальні засади промислової політики, науковий підхід та принципи успіху є основою для реалізації промислової політики в Україні.

Оскільки ринкова система в Україні ще не розвинулася настільки, щоб визначати позитивні рушійні сили економічного розвитку, економічні важелі не функціонують повною мірою, не сформовані умови для конкуренції та не утвердилася базова культура раціонального господарювання на основі економічних інтересів, держава повинна відігравати координуючу роль в економічних відносинах і відігравати провідну роль стимулятора рушійних сил. Створення загальних правил, обов'язкових для всіх інституцій, та посилення промислової політики в рамках задекларованої концепції Індустрії 4.0, підкріплене державними програмами та фінансовими ресурсами, може створити необхідні умови для прискореного розвитку промисловості та торгівлі, що є основою для стабільного підвищення рівня життя населення.

При цьому завданням держави є не тільки виробництво сучасних технічних стандартів, а й забезпечення високого і стійкого попиту на її продукцію через реалізацію промислової політики. Це дозволить швидко

змінити галузеву структуру національної економіки, запобігти стагнації та перейти до динамічного зростання валового національного продукту і бюджетних надходжень при мінімізації соціальних витрат.

Надалі можна буде послідовно розширювати всі позитивні економічні процеси за умов наявності необхідних передумов для загального розвитку товарно-грошових відносин, стримування інфляції, стабільності ринкових цін та інших елементів, що лежать в основі формування цивілізованого ринку. Отже, завданням промислової політики не є централізований контроль над виробництвом та економічною діяльністю, як би це не намагалися зробити.

Воно, однак, має життєво важливе значення не тільки для економіки конкретних учасників, окремих галузей та регіонів, але й для національної економіки в цілому. Більше того, її комплексне вирішення може стати ефективним інструментом узгодження економічних інтересів центральної, регіональної та муніципальної влади.

Тому необхідно посилити національну промислову політику там, де це можливо, і забезпечити її системну реалізацію там, де це необхідно, з метою досягнення взаєморозуміння і взаємовигідних домовленостей між приватним, державним і суспільним секторами виробництва.

Виходячи з аналізу європейського досвіду виділення різних типів регіонів, переважає обмежений критеріальний підхід, що передбачає виділення регіонів з різними типами проблем (стагнація, низький рівень розвитку, відсталість, криза, депопуляція, кордони тощо), які потребують фінансової підтримки як з боку загальноєвропейських інституцій, так і національних інструментів у кожній окремій країні. Адміністративно-територіальний устрій України, створений на засадах децентралізації, характеризується регіональною індивідуальністю, історико-географічними особливостями, кліматичними відмінностями, багатонаціональним та етнічним складом населення, різноманітністю потенційних ресурсів та іншими специфічними умовами, такими як управління, природно-географічні умови, розвиток потенціалу, безпека (або подолання наслідків військової

агресії) та іншими критеріями, що потребує багатоаспектного аналізу типів територіальних громад.

В умовах сучасних викликів, пов'язаних з військовою агресією проти всієї території та населення України, розробка узагальненої класифікації типів територіальних громад видається особливо доцільною, оскільки вона розглядається як своєрідний інструмент в адміністративній системі для відновлення та подальшого розвитку території України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Bianchi P., Labory S. From “old” industrial policy to “new” industrial development policies. In: International handbook on industrial policy. Cheltenham, UK, Northampton, MA, USA, “Edward Elgar Publishing”, 2006. P. 3–27;
2. Bogdan Tetiana, Landesmann Michael and Grieveson Richard. The Vienna Institute for International Economic Studies. Evaluation of Ukraine’s National Recovery Draft Plan. Vienna Institute for International Economic Studies. URL: <https://wiiw.ac.at/evaluation-of-ukraine-s-national-recovery-draft-plan...>
3. European Commission. Key enabling technologies policy. URL: <https://research-and-innovation.ec.europa.eu/research-area/industrial-r...>
4. Government Policy and Strategic Industries: The Case of Taiwan. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/6806582.pdf>
5. Heidenrech M. The Changing of European Cities and Regions. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/09654319808720464>
6. Hoeffler Anke. Growth, aid and policies in countries recovering from war. ECED Development Co-Operation Working Papers. October 2012. 23 p. URL: <https://www.oecd.org/dac/conflict-fragility-resilience/docs/WP1%20Growth...>
7. OECD. Strategic industries in a global economy: policy issues for the 1990s. URL: <https://www.oecd.org/futures/38464821.pdf>
8. Pack H., Saggi K. The case for industrial policy: a critical survey // World Bank Research Working Paper. 2006. № 3839. 51 p.
9. The White House. Building Resilient Supply Chains, Revitalizing American Manufacturing, and Fostering Broad-Based Growth. 100-Day Reviews under Executive Order 14017. June 2021. 250 p. URL: <http://surl.li/fzrob>

10. Аналіз стану соціально-економічного розвитку областей та міста Києва за січень-червень 2021 року. Міністерство розвитку громад та територій України: сайт. 2021. URL: <https://www.minregion.gov.ua>
11. Андрієвський Д. Й. Формування і реалізація державної промислової політики на регіональному рівні: автореф. дис. ... к.держ.упр.: спец. 25.00.02 “Механізми державного управління”. Київ, 2011. 21 с.
12. Анпілогова Ж. Д. Державне регулювання розвитку промислового виробництва в перехідній економіці України // Економіка та держава. 2012. № 10. С. 83–85.
13. Анпілогова Ж. Д. Проблеми державної промислової політики та шляхи їх вирішення // Інвестиції: теорія та практика. 2012. № 18. С. 75–78.
14. Анпілогова Ж. Д. Промисловий комплекс України: стан та перспективи модернізації // Економіка та держава. 2012. № 7. С. 96–98.
15. Бутко М. П., Олефіренко Л. Д. Державна політика формування конкурентних переваг у розвитку вітчизняної промисловості в умовах кризи // Економіка та держава. 2009. № 11. С. 151–154.
16. Великий тлумачний словник сучасної української мови [Текст] / Уклад. і голов. ред. В. Бусел. – К. : Ірпінь : ВТФ «Перун», 2009. – 1736 с.
17. Вишневський В. Промислова політика: теоретичний аспект // Економіка України. 2012. № 2. С. 4–15;
18. Головатюк В.М. Стратегія наукоємного розвитку України: національні особливості в контексті світового тренду. Наука та наукознавство. 2020. № 3(109)
19. Гончарова Н. П. Концептуальні положення щодо державного супроводження процесу формування промислової політики інноваційної орієнтації // Економіка та держава. 2009. № 2. С. 22–25.
20. Гусєв В. Інноваційна реструктуризація промислового комплексу України у форматі промислової інноваційної системи // Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. 2008. № 3. С. 81–93.

- 21.Декаплінг-аналіз економіки України щодо сталого розвитку / С.В. Іванов та ін. Наука та інновації. 2020. № 3(93). Т. 16. С. 3–14. DOI: <https://doi.org/10.15407/scin16.03.003>
- 22.Захарченко В.І., Топалова І.А. Інноваційний розвиток регіонального промислового комплексу на засадах стратегічного управління : монографія. Одеса : Бахва, 2017. 172 с.
- 23.Інвестиційний атлас надрокористувача / Держ. служба геології та надр України. URL: <https://www.geo.gov.ua/>
- 24.Концепція «Індустрія 4.0»: проблеми впровадження і окремі правові аспекти її реалізації в Україні монографія /[Є. М. Білоусов, І. В. Борисов та ін.]; за ред. С. В. Глібка. Харків: НДІ прав. забезп. інновац. розвитку НАПрН України, 2021. 200 с.
- 25.Кузнєцов Е.А. Методологічні аспекти адаптації професійної системи менеджменту в період розвитку процесів «Індустрія 4.0». Актуальні проблеми економіки і менеджменту: теорія, інновації та сучасна практика : монографія, книга восьма / за ред. Е.А. Кузнєцова. Херсон : ОЛДПЛЮС, 2020. С. 7–34.
- 26.Кузяків О., Ангел Є., Федець І. Індекс конкурентоспроможності міст 2021: аналітичний звіт. Київ: Інститут економічних досліджень та політичних консультацій, 2021. 151 с.
- 27.Кушнерук А. С. Досвід реалізації державної політики промислового розвитку на засадах маркетингу // Актуальні проблеми економіки. 2012. № 9. С. 86–93;
- 28.Матійко С. А. Методи промислової політики за змістом і характером впливу на об'єкт // Науковий вісн. Академії муніцип. упр. Серія “Управління”. 2012. № 1. С. 367–373.
- 29.Міністерство з питань стратегічних галузей промисловості України. [Фейсбук-сторінка]. Facebook.com.
URL: <https://www.facebook.com/photo/?fbid=112621477336036&set=pcb.1126215906...>

30. Олійник Л.Б., Степаненко А.В. Соціальний розвиток села і територій сільського типу. К.: ВГЛ „Обрій”, 2003. 128 с.
31. Ортіна Г. В. Модернізація реального сектора економіки як стратегічний напрям промислової політики держави // Інвестиції: практика та досвід. 2013. № 12. С. 40–43.
32. Пельтек Л. В. Державне регулювання розвитку промислово-інноваційного комплексу за пріоритетними напрямками // Науковий вісн. Академії муніцип. упр. Серія “Управління”. 2010. № 1. С. 77–89.
33. Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 30 січня 2019 р. № 127 : Постанова Кабінету Міністрів України від 03.11.2021 № 1143. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1143-2021-%D0%BF#Text>
34. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки: постанова Кабінету Міністрів України від 05.08.2020 р. №695. Законодавство України: сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/695-2020-%D0%BF>
35. Про затвердження переліку об’єктів державної власності, що мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави : Постанова Кабінету Міністрів України від 04.03.2015 № 83. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/83-2015-%D0%BF#Text>
36. Про Концепцію державної промислової політики України: Постанова Кабінету Міністрів України від 29 лютого 1996 р. № 272. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/272-96-%D0%BF>;
37. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року: Указ Президента України від 30.09.2019 р. № 722/2019. Законодавство України: сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/722/2019>
38. Промислова політика : порівняльно-правове дослідження / Міністерство юстиції України. Державний департамент з питань адаптації законодавства [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.old.minjust.gov.ua/file/23505>

- 39.Сімків Л. Особливості формування регіональної політики України в період трансформаційних перетворень / Л. Сімків // Науковий вісник Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу Серія : економіка та управління в нафтовій і газовій промисловості.– 2014.– № 1(9).– С. 96–102.
- 40.Стратегічні корисні копалини дороговказ розвитку для України. URL: <https://www.geo.gov.ua/wp-content/uploads/presentations/ukr/analiz-rozv...>
- 41.Стратегія розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року : Розпорядження КМ України від 10.07.2019 № 526-р. Урядовий кур'єр. 2019. № 143. С. 9–10.
- 42.Схема (система) SMART. Технологія постановки цілей [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.mental-skills.ru/dict/smart/>
- 43.Територіальний розвиток та регіональна політика в Україні: наукова доповідь / НАН України. ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М.І. Долишнього НАН України»; наук. редактор В.С. Кравців. Львів, 2015. 246 с.
- 44.Шебанін В. С., Уманська В. В., Решетілов Г. О. Розвиток територій у системі державної регіональної політики. *Регіональна економіка*. 2021. №3(101). С. 28-35. DOI: <https://doi.org/10.36818/1562-0905-2021-3-3>.
- 45.Шибяєва Н. В., Бабан Т. О., Вітковський Ю. П. Стратегії розвитку як інструмент регіональної політики. *Український журнал прикладної економіки*. 2021. Т. 6. № 1. С. 149-159.
- 46.Якубовський М. Промислова політика: проблеми та перспективи модернізації // *Економіка України*. 2010. № 8. С. 21–29.